

УДК 656.7:061.5 (045)

С.В. Лотоцька, асп.
Національний авіаційний
університет

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБГРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

В статті досліджені питання забезпечення стійких тенденцій розвитку підприємств України шляхом подальшої розробки теоретичних, методичних та прикладних положень формування механізму забезпечення економічної стійкості розвитку підприємств з урахуванням галузевих особливостей та нинішнього стану зовнішнього середовища. Визначені основні елементи процесу формування економічної стійкості підприємства та розкрито їх суть. Науково обгрунтовані основні умови забезпечення стійкості сучасного підприємства.

Ключові слова: механізм, підприємство, зовнішнє середовище, економічна стійкість, механізм господарювання, механізм управління економічною стійкістю.

In the article investigational questions of providing of proof progress of enterprises of Ukraine trends are by subsequent development of theoretical, methodical and applied positions of forming of mechanism of providing of economic firmness of development of enterprises taking into account of a particular branch features and present state of external environment. The basic elements of process of forming of economic firmness of enterprise are certain and their essence is exposed. The basic terms of providing of firmness of modern enterprise are scientifically grounded.

Keywords: mechanism, enterprise, external environment, economic firmness, mechanism of menage, mechanism of management economic firmness.

Вступ. В умовах зростання конкуренції та сучасного економічного розвитку зростає потреба у розробці нових та удосконаленні системи існуючих організаційних та економічних заходів, які в сукупності вирішують питання стійкості розвитку підприємств України. Особливістю сучасного етапу розвитку підприємств є значний вплив зовнішнього середовища на ефективність їх діяльності. Мінливість зовнішнього середовища виявила проблему внутрішньої стійкості підприємств та низьку якість і ефективність управлінських рішень щодо нейтралізації негативних наслідків зовнішнього впливу.

Питання розвитку теорії та методології економічної стійкості підприємств знайшли своє відображення в роботах багатьох вчених: Гросул В.А., Іванова В.Л., Климчук С.В., Алексеєнко Н.В., Ареф'євої О.В., Баранівської Х.С., Барвінської Є.С., Омельченко В.М., Бурди А.І., Василенко А.В., Гамалій В.Ф., Ніколаєва І.В., Гончаренко О.М., Городинської Д.М., Дерев'яно Д.В., Любченко Н.Л., Максимова В.В., Мельник Л.Г., Мізіної О.В., Нагірної Л.В., Перетяцько А.В., Поліщук О.А., Ячменьової В.М. та інших.

Постановка завдання. Проте, активність дослідження питань економічної стійкості не розв'язала всіх проблем, пов'язаних з теоретичним та методологічним забезпеченням формування механізму управління економічною стійкістю, виявленням пропорцій взаємозв'язку між факторним впливом та показниками стійкості підприємств, розробкою методичних підходів до інтегральної оцінки організаційно-економічного механізму управління стійкістю підприємств, оцінюванням стійкості факторів зовнішнього та внутрішнього впливу на ефективність їх діяльності.

Отже, постає необхідність подальшого дослідження питань забезпечення стійких тенденцій розвитку підприємств України шляхом подальшої розробки теоретичних,

методичних та прикладних положень формування механізму забезпечення економічної стійкості розвитку підприємств з урахуванням галузевих особливостей та нинішнього стану зовнішнього середовища.

Результати. Виходячи з проведеного автором дослідження щодо сутності поняття стійкості підприємства, можна стверджувати, що основною умовою стійкості підприємства є стійкість його господарського механізму.

Дослідження сутності змісту та структури господарського механізму дозволило виявити наступні найбільш узагальнені тлумачення сутності господарського механізму.

Механізм господарювання — це комплекс організаційних структур всіх господарюючих форм, методів управління і правових норм, завдяки яким суспільство користується законами економіки, враховуючи свою історичну специфіку. Як конкретний спосіб господарювання, конкретна система управління економічним процесом, господарський механізм є взаємопов'язаною системою конкретних економічних форм, через посередництво якої реалізується система інтересів і діють закони економіки [1, С.376].

Як зазначають Тімофєєв В.О. та Овсюченко Ю.В., «Господарський механізм — це система взаємодії правового, соціального та економічного механізмів» [4, С.137].

Враховуючи, що діяльність підприємства не обмежується лише необхідністю визначення механізму організаційно-правового регулювання діяльності, становлення системи економічних процесів та соціальних умов, автором *розширено поняття господарського механізму* шляхом виділення всіх структурних та організаційних процесів в блок організаційного механізму, а процесів, які встановлюють взаємовідносини підприємства з навколишнім середовищем — в екологічний механізм. З урахуванням запропонованих уточнень, схема господарського механізму виглядатиме наступним чином (рис.1).

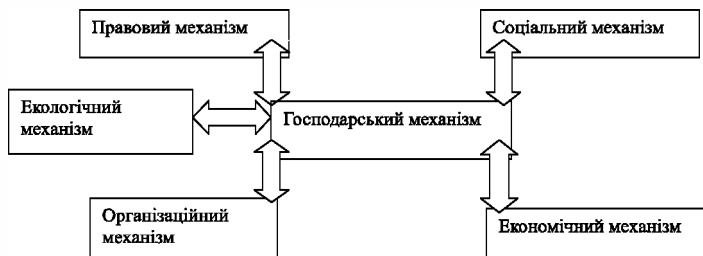

Рис.1. Схема господарського механізму підприємства

В представленій схемі господарського механізму його складові, на думку автора, необхідно розуміти наступним чином.

1) Соціальний механізм — це сукупність умов, які забезпечують ефективність праці усіх категорій співробітників підприємства. Елементами соціального механізму є формування умов праці та відпочинку працівників підприємства.

2) Екологічний механізм — це система способів встановлення закономірностей взаємозв'язків підприємства з навколишнім середовищем з урахуванням дієвості усіх принципів менеджменту змін.

3) Організаційний механізм — це сукупність станів та процесів на підприємстві, які забезпечують реалізацію функціональних та головної мети діяльності підприємства.

4) Правовий механізм — це система законодавчо встановлених правил та норм поведінки підприємств на відповідному ринку діяльності.

5) Економічний механізм — це сукупність відносин на підприємстві з приводу отримання, використання та обміну ресурсів підприємства.

Із всієї сукупності елементів господарського механізму на стійкість підприємства найбільший вплив мають організаційний та економічний його елементи, оскільки вони реалізують щоденні тактичні завдання та досягнення стратегічних цілей діяльності підприємства. Сутністю організаційно-економічного механізму підприємства є сукупність підрозділів, форм і методів узгодження діяльності і ефективного функціонування підприємства.

Організаційно-економічний механізм, як стверджує Ю.Лузан [2, с.6], є способом забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у процесі суб'єктивної людської діяльності.

За визначенням Плуґіної Ю.А., «*організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств* — це сукупність організаційних та економічних механізмів, що являє собою сукупність взаємопов'язаних, взаємозалежних та чітко визначених та упорядкованих організаційних та економічних дій, що впливають на, відповідно, економічні та організаційні параметри системи управління з метою забезпечення ефективності функціонування та розвитку» [3, с.212].

Структурно організаційно-економічний механізм можна представити у вигляді сукупності його складових елементів, наявність яких забезпечує досягнення головних цілей підприємства (рис.2).

Кожний із структурних елементів єдиного організаційно-економічного

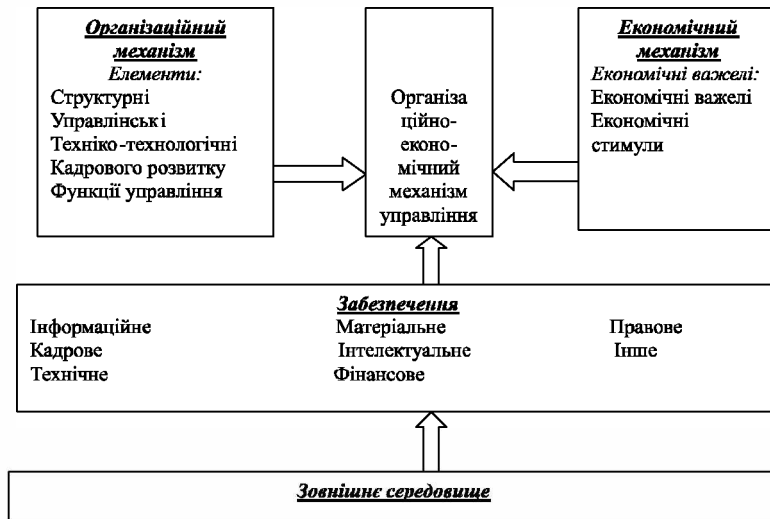

Рис.2. Структура організаційно-економічного механізму підприємства [3]

механізму складається із певної сукупності елементів, які, в свою чергу, є укрупненим виразом певної сукупності дій по їх реалізації.

Найтрудомістким є організаційний механізм, оскільки він передбачає формування структури всіх процесів на підприємстві та визначення системи взаємопов'язаної послідовності операцій для забезпечення протікання таких процесів.

Іншими словами, *організаційний механізм управління розвитком* — це логічно структуризована система взаємопов'язаних дій, які в сукупності забезпечують цілісність певних процесів та реалізують цілі як даного процесу, так і підприємства в цілому.

Економічний механізм управління розвитком — це система економічних методів, важелів та стимулів, застосування яких сприяє досягненню певних цілей розвитку.

Однак, схематична побудова структури організаційно-економічного управління не відображає системи взаємозв'язків між його структурними елементами. Організаційно-економічний механізм — це сукупність елементів, які формують цілісність

підприємства та системи взаємозв'язків між ними, що забезпечують процес його функціонування.

Слід зазначити, що економічні важелі використовуються в якості інструментів регулювання економіки в цілому і впливу на економічні процеси на рівні підприємства зокрема.

Економічні стимули — це сукупність економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, успішне розв'язання технічних, економічних чи екологічних проблем суспільства або окремих галузей, підприємств у певні періоди їх розвитку. Етимологічно «стимул» — це спонукання до дії. Він виступає причиною, що мотивує людину до здійснення певної діяльності. Вирішальним для залучення людей до економічної діяльності є грошовий стимул.

Основні елементи та інструменти реалізації економічного механізму підприємства представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Реалізація економічного механізму підприємства

Елементи економічного механізму	Інструменти економічного механізму
Економічні важелі	Податки кредити страхування ціноутворення економічні санкції система адміністрування дозвільна система
Економічні стимули	Податкові пільги дивіденди премія та інші види заохочення медичне страхування соціальні гарантії матеріальні санкції ротація кадрів

Оскільки в теорії менеджменту управління розглядається як вплив суб'єкту на об'єкт такого управління, то організаційно-економічний механізм управління підприємством слід визначити як сукупність організаційних підходів та управлінських рішень, що дозволяє забезпечити процес реалізації основної мети його діяльності.

Якщо в системі управління якийсь елемент виявиться малоефективним, то вплив недосконалості цього елемента буде відчувати вся система управління і, відповідно, вона буде менш результативною. Тому, дуже важливо періодично перевіряти ступінь відповідності елементів системи управління один одному і, в разі потреби, вносити корективи.

Виходячи з представленого розгляду сутності та складових організаційно-економічного механізму підприємства, можна говорити про умови забезпечення стійкості його розвитку або про механізм управління економічною стійкістю підприємства.

Отже, механізм управління економічною стійкістю підприємства — це сукупність підрозділів підприємства, взаємовідносин між ними, цілей, задач кожного з них, які забезпечують цілісність підприємства та сталий розвиток в умовах невизначеності впливу зовнішнього середовища.

Розгляд механізму управління економічною стійкістю підприємства доцільно розпочати з позицій уточнення змісту його категорій. Оскільки, управління в класичному розумінні розглядається як процес впливу суб'єкту на об'єкт, то, виходячи з такого підходу, управління економічною стійкістю слід розглядати як сукупність прийомів і методів управління, процес прийняття таких управлінських рішень, які забезпечують сталість результатів господарської діяльності підприємства в умовах змінності впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Процес управління економічною стійкістю полягає в забезпеченні ефективного перетворення ресурсів підприємства у готову продукцію. Система забезпечення такого перетворення включає організацію технологічної, технічної, кадрової, фінансової складових. Виходячи з такого визначення, процес управління економічною стійкістю можна представити у вигляді логічної послідовності блоків, як представлено на (рис 3).

Рис. 3. Елементи процесу формування економічної стійкості підприємства

Розшифровка елементів процесу формування економічної стійкості підприємства представлена в таблиці 2.

Таблиця 2. Суть елементів процесу формування економічної стійкості підприємства

Вхідні ресурси	Внутрішні можливості підприємства	Вихідні ресурси
<ul style="list-style-type: none"> Сировина і матеріали Земельні ресурси Прилади, інструменти та обладнання Комплектуючі деталі Устаткування Господарський інвентар Паливо і енергія Транспортні засоби Грошові кошти Обчислювальні прилади Передавальні пристрої 	<ul style="list-style-type: none"> Технології Професійність кадрів Організація виробництва Організаційна структура управління Оборотні активи Основні засоби Власний капітал 	<ul style="list-style-type: none"> Готова продукція в конкретній номенклатурі, асортименті, кількості, ціновій формі Відходи виробництва Прибуток Витрати виробництва Платежі різного виду Грошові кошти

У відповідності до даної схеми, економічна стійкість підприємства досягається у випадку збалансованого узгодження інтересів між усіма блоками.

Узгодженість інтересів досягається при наявності відповідності між вхідними ресурсами підприємства, виробничим, фінансовим та кадровим потенціалом підприємства та його вихідними результатами.

По вертикалі повинна бути забезпечена збалансованість інтересів між пропозицією продукції підприємства та попитом на продукцію.

Така узгодженість, на думку автора, є основною умовою забезпечення стійкості підприємства.

Оцінку такої узгодженості прийнято здійснювати за допомогою розрахунку показників фінансової статистики. Однак, показники фінансової статистики розраховуються на основі показників бухгалтерської звітності, які відображають стан ресурсів підприємства на певний момент часу, а, отже, не є характеристикою результатів роботи підприємства за визначений період часу. Тим більше, що в умовах мінливості зовнішнього середовища та зростання випадковостей в діяльності підприємств, моментні показники не відображають результатів управлінських рішень щодо ліквідації негативних наслідків їх впливу.

Виходячи з представлених міркувань, оцінку стійкості підприємства запропоновано розраховувати з використанням співвідношень між темпами зміни вхідних ресурсів, можливостей підприємства та вихідних результатів.

Ефективність діяльності підприємства залежить від прийомів та методів перетворення ресурсів в результат, від структури організації виробничих процесів, від структури організації реалізації функцій по управлінню підприємством, що в сукупності становить механізм управління підприємством.

Отже, стійкість підприємства ідентифікується зі збереженням стабільності діяльності підприємства в умовах мінливого зовнішнього середовища. Слід зауважити, що в економічній літературі стійкість підприємства пов'язують не лише зі збереженням незмінності показників ефективності діяльності підприємства, але і з їх зростанням.

Для забезпечення стійкості підприємства, функціонування його організаційно-економічного механізму повинно відповідати наступним принципам: реалістичності — індикатори економічного розвитку повинні реально відображати сутність об'єктивних та суб'єктивних процесів на підприємстві; узгодженості — усі його елементи повинні реалізувати основну ціль підприємства та конкретизуватися через систему функціональних цілей; адаптивності — керівництво підприємства повинно швидко реагувати на зміни, які відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі, шляхом розробки управлінських заходів щодо нейтралізації наслідків такого впливу або пристосування до змін; контрольованості — підприємство повинно вести постійний моніторинг за процесом реалізації стратегічних планів.

Враховуючи те, що будь-яке підприємство являє собою відкриту систему зі своїм життєвим циклом, характером вихідної інформації, інноваційних і технологічних процесів тощо, модель управління стійкістю повинна відображати не тільки загальні закономірності, характерні для підприємства, але й враховувати суто галузеву специфіку.

Основним завданням механізму управління економічною стійкістю є не тільки забезпечення аналізу фінансово-економічного стану підприємства, його економічного потенціалу, а й оцінки ступеню його залежності від факторів впливу зовнішнього середовища, встановлення причини можливої втрати стійкості, а головне, забезпечення розробки та реалізації заходів щодо оперативного і адекватного реагування підприємством на фактори, що дестабілізують його діяльність.

Висновки. Таким чином, на думку автора, механізм управління економічною стійкістю повинен базуватися на всебічному аналізі усіх напрямків діяльності та фінансово-економічного стану підприємства, на основних принципах системного та комплексного підходів до наукових досліджень та сукупності методів до управління стійкістю, які враховують особливості його діяльності при відповідному ресурсному забезпеченні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая экономическая энциклопедия. — М. : Эксмо, 2007. — 816 с.
2. Лузан Ю.П. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України: теоретично — методологічний аспект / Ю.П.Лузан // Економіка АПК. — 2011. — №2. — С. 3–12.
3. Плугіна Ю.А. Організаційно-економічний механізм управління розвитком підприємств залізничного транспорту / Рональд Г. Коуз // Вісник економіки транспорту і промисловості. — 2011. — № 33 — С. 211–220.
4. Тимофеев В.О. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі / В.О. Тимофеев, Ю.В. Овсющенко // Проблеми теорії та практики. — 2008. — №3(3). — С. 136–145.

mnpk_nyxt@mail.ru

Надійшла до редколегії 15.04.2011 р.